

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Parlementaire Motie(ven)

Faber, Job

Citation

Faber, J. (2022). *Parlementaire Motie(ven)*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master thesis in the Leiden University Student Repository](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3275184>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Parlementaire Motie(ven)

Een onderzoek naar het gebruik van de parlementaire motie

Bachelorscriptie Politicologie

24 – 12 – 2021

Job Faber (s2367211)

Opleiding: Politicologie

Eerste lezer: Dr. T.A. Mickler

Tweede lezer: Dr. F.G.J. Meijerink

Woordenaantal: 7192

**Universiteit
Leiden**

Instituut Politieke
Wetenschap

Inleiding

‘De Kamer gehoord de beraadslaging, overwegende dat ...; verzoekt de regering om ... en gaat over tot de orde van de dag.’ Zo luidt de formulering van elke motie die in de Tweede Kamer wordt ingediend. De parlementaire motie is een veelvuldig ingezet middel in het Nederlandse parlement. Het behoort tot een van de middelen waarover de Tweede Kamer beschikt om de regering te controleren.

Parlementaire democratieën, zoals Nederland, worden gekenmerkt door de relatie tussen het parlement en de uitvoerende macht. Het vertrouwen dat de uitvoerende macht nodig heeft komt vanuit het parlement, in tegenstelling tot (semi-)presidentiële systemen waar de legitimiteit van de uitvoerende macht berust op een eigen mandaat. Hoewel de rol en bevoegdheden waarover parlementen beschikken per land verschillen (O’Neil, Fields, & Share, 2018), hebben zij als vertegenwoordigers van het volk primair twee taken: het maken van wetgeving en het controleren van de uitvoerende macht. Deze laatste wordt in de literatuur aangeduid als *parliamentary oversight* (Yamamoto, 2007). Om deze taken uit te voeren hebben parlementen een breed scala aan middelen tot hun beschikking welke uiteenvallen in wetgevende en niet-wetgevende middelen (Green-Pedersen, 2010). De activiteiten van West-Europese parlementen zijn uitvoerig bestudeerd in de wetenschappelijke literatuur en al enige tijd wijzen studies op een toename in niet-wetgevende activiteiten (Franklin & Norton, 1993; Green-Pedersen, 2010). De Nederlandse Tweede Kamer heeft vier typen niet-wetgevende middelen: mondelinge vragen, geschreven vragen, interpellaties en moties (Green-Pedersen, 2010, p. 364). Dit onderzoek richt zich op het laatste middel. Niet zelden leiden ingediende moties tot media-aandacht, zoals de motie van afkeuring tegen Rutte in 2021. Het kabinet-Cals viel in de Nacht van Schmelzer door de aanname van een motie. De parlementaire motie biedt een mogelijkheid voor de Tweede Kamer om zich uit te spreken over regeringsbeleid en de regering te verzoeken om op een bepaalde manier te handelen. Omdat elk kamerlid een motie kan indienen waarover gestemd wordt, is het een bijzonder parlementair instrument. Het verschilt bijvoorbeeld van een parlementaire vraag, die weliswaar door elk individueel Kamerlid kan worden ingediend maar waarover niet gestemd wordt. In 1883 merkt het Kamerlid Oldenhuis Gratama al misprijzend op dat ‘het stellen van motiën is een modeartikel geworden’ (Handelingen Tweede Kamer, 1883). Een eeuw later zijn er nog steeds minachtende geluiden over het parlementaire motiegebruik te horen, zo sprak voormalig Kamervoorzitter Dolman over ‘een soort verslaving’ (*Haagse Post*, 1981, p. 22). In de afgelopen decennia is het aantal ingediende moties explosief gestegen. Zo zijn er

ter illustratie in de zittingsperiode 2008-2012 meer dan 100 keer zoveel moties ingediend vergeleken met de periode 1956-1960. De groei van het aantal ingediende moties draagt bij aan de overvolle agenda van de Tweede Kamer. (De Jooode, 2019). Het stemmen in de Tweede Kamer kost relatief veel tijd vanwege de enorme toename van het aantal moties (Van den Braak, 2020). Een werkgroep onder leiding van Kees van der Staaij deed in 2021 het voorstel om werk te maken van 'het terugdringen van het aantal moties' (Werkgroep versterking functies Tweede Kamer, 2021). De toename in moties laat zien dat er sprake is van een veranderde relatie tussen parlement en regering (Andeweg & Irwin, 2014). Door het veelvuldige gebruik van de motie bestaat al langer de angst dat de motie aan kracht verliest (Prins, 1986). Daarnaast leidt de toegenomen hoeveelheid aangenomen moties tot hoge kosten voor de overheid en een grote belasting voor de ministeriële departementen. Uit een schatting uit 2011 blijkt dat het ambtelijk apparaat per aangenomen motie gemiddeld 100 uur arbeidsinzet en €7.500 besteedt. De jaarlijkse kosten voor het behandelen van aangenomen moties werd in dat jaar geschat op €5.857.500 (Donner, 2011). In dat jaar werden er 2832 moties ingediend, tien jaar later waren dat er al ruim 3500 (Louwerse, Otjes, Vonno, & Van der Veer, 2017).

De toename in het aantal ingediende parlementaire moties leidt tot een verhoogde belasting van de parlementaire agenda, afzwakking van de motie als parlementair instrument en hogere financiële belasting voor ministeries. De ontwikkeling van de parlementaire motie is daarom onderwerp van debat geworden in politiek en media. Deze bachelor scriptie probeert diepere inzichten in het gebruik van moties in de Tweede Kamer te bieden die mogelijke ineffectieve gewoonten en scheefgegroeide verhoudingen kunnen blootleggen. De centrale onderzoeksvraag is daarom: *wat verklaart de variantie in het aantal ingediende moties in de Tweede Kamer?* Om een antwoord te geven op deze vraag volgt hieronder in het theoretisch kader een beschouwing van verklaringen die zijn geformuleerd in de literatuur. Op basis van de theoretische inzichten worden zeven hypothesen geformuleerd met verwachtingen voor de Nederlandse casus. Er wordt ingegaan op de relevantie van de Nederlandse casus. Aan de hand van een dataset die deels uit reeds beschikbare data en deels uit nieuwe data is samengesteld worden de hypothesen in een multivariate regressieanalyse getoetst. De resultaten van deze analyse worden uitgebreid besproken. Tot slot wordt er afgesloten met een conclusie.

2. Theoretisch kader

De middelen die parlementen inzetten om hun taken uit te voeren vallen uiteen in wetgevend en niet-wetgevend. Tot de eerste categorie behoren middelen die een direct wetgevend gevolg hebben, zoals het aannemen of verwerpen en amenderen van wetsvoorstellen. Middelen die geen direct wetgevend gevolg hebben vallen in de tweede categorie, zoals het stellen van parlementaire vragen, interpellaties of het indienen van moties (Green-Pedersen, 2010). De activiteiten van West-Europese parlementen zijn uitvoerig bestudeerd in de wetenschappelijke literatuur en al enige tijd wijzen studies op een toename in niet-wetgevende activiteiten (Franklin & Norton, 1993; Green-Pedersen, 2010). De Inter-Parliamentary Union (IPU) heeft een uitgebreide cross-nationale observatie gemaakt van de middelen die 88 nationale parlementen hebben ten behoeven van hun oversight functie (Yamamoto, 2007). Bijna al deze middelen kunnen geclassificeerd worden als niet-wetgevende activiteiten. De meeste aandacht in het rapport van de IPU gaat uit naar middelen van oversight zoals parlementaire commissies, interpellaties, parlementaire vragen en moties van wantrouwen (deze laatste is niet hetzelfde als de ‘gewone’ parlementaire motie, die niet als direct doel heeft om de regering of bewindslieden te doen aftreden). In de literatuur zijn verschillende inzichten geformuleerd in deze niet-wetgevende activiteiten. Het rapport van de IPU besteedt echter maar een korte alinea aan de parlementaire motie (Yamamoto, 2007, p. 61) en in de bredere context van de politicologische literatuur is het middel weinig bestudeerd. Ik zal daarom zowel ingaan op de literatuur die zich specifiek op het gebruik van de moties richt, maar ook op de relevante literatuur die het gebruik van andere niet-wetgevende middelen probeert te verklaren omdat de parlementaire motie ook tot die categorie behoort. Op basis van deze inzichten formuleer ik vervolgens de hypothesen.

We kunnen ons geen politiek systeem indenken zonder oppositie. In gevestigde democratieën gaat de berichtgeving over nieuwe wetgeving van de regering bijna altijd gepaard met de standpunten van de oppositie. In meerpartijensystemen met coalitieregeringen worden meestal aan het begin van de kabinetsperiode de belangrijkste beleidskeuzes vastgelegd in een coalitieakkoord (Hague, Harrop, & McCormick, 2016). Issues die belangrijk zijn voor de partijen die de coalitie vormen en zijn vastgelegd in een akkoord komen zo op de politieke agenda. Niet-wetgevende middelen bieden de oppositie een mogelijkheid om invloed op die agenda uit te oefenen. Belangrijke instituties die zijn bestudeerd in de comparatieve literatuur voor opposities zijn commissie systemen, interpellaties, parlementaire vragen en

agendasetting procedures (Garritzmann, 2017). Interpellaties kunnen gebruikt worden door regeringspartijen, maar zij zijn met name belangrijk voor opposities: vooral leden van de oppositie maken gebruik van interpellaties om de regering ter verantwoording te roepen (Franklin & Norton, 1993; Sánchez de Dios & Wiberg, 2011). Net als interpellaties, kunnen oppositiepartijen moties inzetten om de regering ter verantwoording te roepen en hen te confronteren met issues waar zij misschien liever niet op in gaan. Moties dwingen regering tot interactie met de inhoud van de motie, omdat voor de stemming over een motie de betrokken bewindspersoon daarover een oordeel geeft (PDC, n.d.-a). Ook andere partijen worden gedwongen om enigszins aandacht te besteden aan een ingediende motie, omdat erover gestemd moet worden. Oppositiepartijen dienen vaak moties in als *signalling tool*, ook al weten zij dat de motie niet zal worden aangenomen (Bovend'Eert & Kummeling, 2010, p. 352). Om deze reden zijn niet-wetgevende activiteiten, in het bijzonder de motie, bij uitstek een aantrekkelijk middel voor oppositie partijen. Zij bieden een uniek forum waarin de regering en andere partijen worden gedwongen om te reageren op de issues en framing van deze issues van oppositiepartijen. Wanneer de samenstelling van het parlement bestaat uit een groter aantal oppositiepartijen kan verwacht worden dat het aantal moties dat wordt ingediend in die zittingsperiode ook toeneemt. Op basis van deze verwachting formuleer ik de *oppositie hypothese*:

H1: Hoe meer oppositiepartijen in het parlement zitten, hoe meer moties er worden ingediend.

Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw hebben de meeste Europese democratieën te maken gehad met de opkomst van populistische partijen. In de meeste landen zit er een of meerdere populistische partijen in de oppositie. Sindsdien is populisme uitvoerig onderzocht in de politieke wetenschap en weten we veel over het gedrag van populistische partijen in de electorale arena (Bernhard & Kriesi, 2019) en in de regering (Albertazzi & Mueller, 2013). Verassend genoeg weten we weinig over het gedrag van populistische partijen in de parlementaire arena, terwijl zij vaker in de oppositie zitten dan in de regering. Uit de eerste kwantitatieve comparatieve analyse naar oppositiegedrag van anti-elite partijen door Otjes en Louwerse blijkt dat het stemmen tegen wetgeving afkomstig van de regering sterk geassocieerd is met anti-elitisme, maar dat het stellen van geschreven en mondelingen vragen beter voorspeld kan worden door ideologische afstand (Otjes & Louwerse, 2021). Deze uitkomst staat in contrast met eerdere bevindingen van een single-case studie naar de Nederlandse casus, waar naar voren kwam dat populistische partijen in het parlement meer

gebruik maken van *scrutinizing behaviour* in tegenstelling tot *policy-making behaviour*. Het gebruik van moties is erop gericht om het overheidsbeleid te beïnvloeden en behoort dus tot *policy-making behaviour*. Vanwege het anti-elite karakter van populistische partijen zijn zij geïnteresseerder om het falen van de regering bloot te leggen, en zullen daarom vaker kiezen voor *scrutinizing behaviour* (Louwerse & Otjes, 2019). Een populistischere samenstelling van het parlement zorgt voor minder *policy-making behaviour* en meer *scrutinizing behaviour*, wat leidt tot het indienen van minder moties. Hieruit volgt de *populisme hypothese*:

H2: Hoe populistischer de samenstelling van het parlement is, hoe minder moties er worden ingediend.

In onderzoek naar parlementair gedrag is parliamentary oversight uit het perspectief van issue-competitie (*issue competition*) bestudeerd (Green-Pedersen, 2010). Issue-competitie is een belangrijk concept in onderzoek naar gedrag van politieke partijen (Budge, 2015). Het hoofdargument is ontwikkeld door Robertson (1976), die laat zien dat partijen niet noodzakelijk posities op issues innemen maar aan kiezers beloven, bijvoorbeeld in verkiezingsprogramma's, dat zij bepaalde issues prioriteit geven boven andere issues. Het belangrijkste doel van politieke partijen in issue-competitie is om aandacht te trekken van het gehele partijensysteem op voordelige issues voor die partij (Petrocik, 1996). Issue-competitie heeft altijd een rol gespeeld in West-Europese partijpolitiek, maar er is sprake van een toenemende invloed (Green-Pedersen, 2007). Deze ontwikkeling moet worden gezien in verband met de afname in social-structural voting, de toename in issue voting en nieuwe politieke issues zoals klimaat, EU en immigratie (Green-Pedersen, 2007; Kriesi et al., 2006). Partijen focussen zich nog steeds op links-rechts issues maar ook op andere issues, wat zorgt voor een afname in de relatieve dominantie van (voornamelijk) links-rechts issues (Green-Pedersen, 2007). Maxwell McCombs en Jonathan Zhu (1995) hebben de lange termijn ontwikkeling van de publieke agenda in de VS bestudeert aan de hand van de concepten van capaciteit, complexiteit en volatiliteit. De eerste twee concepten behelzen een absoluut en een relatief agenda perspectief. Capaciteit is een absoluut perspectief en refereert aan de grootte van de agenda. Complexiteit daarentegen is een relatief perspectief dat ziet op de verdeling van aandacht over issues: is aandacht gefocust op weinig issues of verspreid over een grotere set issues. Een toename van issue-competitie leidt tot een grotere en complexere omvang van de politieke agenda. Partijen proberen nadruk te leggen op issues die voor hen favorabel zijn en andere politieke partijen te dwingen om aandacht aan die issues te besteden. Verwacht kan

worden dat wanneer de issue-competitie toeneemt in de politieke arena, partijen in toenemende mate proberen de aandacht te vestigen op issues die zij prefereren. Het indienen van moties kan een middel zijn om andere partijen te dwingen daar aandacht aan te besteden: alle partijen stemmen over moties en kunnen een stemverklaring afleggen. Hieruit formuleer ik de *issue-competitie hypothese*:

H3: Hoe hoger het niveau van issue-competitie is, hoe meer moties worden ingediend.

Een andere verklaring voor de toename van niet-wetgevende activiteiten van parlementen is de uitbreiding van de ondersteunende medewerkers van parlementsleden. Meer ondersteunend personeel voor parlementsleden en politieke partijen hebben parlementsleden de middelen gegeven om meer parlementaire activiteiten te ondernemen (Mattson, 1994; Rommetvedt, 2005). De vraag is echter hoeveel kan worden verklaard door toegenomen ondersteuning van fracties. De toegenomen ondersteuning is het resultaat van parlementaire besluitvorming, dus kunnen we ons afvragen waarom Westerse Europese parlementen het nodig hebben geacht zichzelf te voorzien met meer middelen. Bovendien rest de vraag waarom het parlement kiest om deze middelen in te zetten voor het indienen van moties in plaats van andere politieke activiteiten. De parlementaire belangstelling voor niet-wetgevende activiteiten vraagt een verklaring op zichzelf, maar toenemende ondersteuning lijkt een noodzakelijke voorwaarde (Green-Pedersen, 2010). De *ondersteuning hypothese* volg hieruit:

H4: Hoe meer ondersteuning ter beschikking staan aan het parlement, hoe meer moties worden ingediend.

In lijn met de verwachtingen die hierboven zijn genoemd zal het aantal partijen dat zetelt in een parlement invloed hebben op de hoeveelheid parlementaire activiteit die plaatsvindt. Elke partij zal zoveel mogelijk zichtbaarheid proberen te creëren en andere partijen te dwingen om aandacht te besteden aan onderwerpen die zij zelf belangrijk vinden. Een belangrijk onderscheid wordt gemaakt tussen het aantal partijen en fragmentatie: het aantal partijen in een systeem kan hoog zijn, maar dat betekent niet altijd dat er sprake is van een gefragmenteerd politiek landschap. Volgens Sartori bevatten gefragmenteerde partijstelsels meer dan vijf partijen met zetels in het parlement, waarbij hij 'irrelevante' partijen uitzondert die geen rol spelen in coalitievorming of 'blackmail' potentieel hebben wat aangeeft of partijen de richting van partijcompetitie kunnen beïnvloeden (Sartori, 1976). Deze exclusie

van irrelevante partijen en het tellen van het aantal partijen in een systeem kan worden gedaan aan de hand van het *aantal effectieve partijen* (Laakso & Taagepera, 1979). Studies naar de effecten van fragmentatie hebben zich voornamelijk gericht op regeringsstabiliteit, de implicaties voor het functioneren van parlementen is daarbij onderbelicht gebleven (Schweers, 2013). Grotere fragmentatie van het parlement wordt geassocieerd met meer parliamentary party groups (PPG's) die toegang eisen tot schaarse middelen zoals plenaire spreektijd, vragenrecht of prestigieuze posities binnen het parlement (Sieberer & Höhmann, 2021). Sommige parlementen beperken daarom de rechten van minderheden in het parlement, in Duitsland is bijvoorbeeld 5% van de leden of een PPG zijn vereist voor een interpellatie waarover gedebatteerd wordt in de Bundestag (Yamamoto, 2007). Het valt te verwachten dat hoe gefragmenteerder de samenstelling van een parlement is, hoe meer partijen moties zullen indienen om het beleid te beïnvloeden en zichzelf op de kaart te zetten. Hieruit formuleer ik de *fragmentatie hypothese*:

H5a: Een toename in de fragmentatie van het parlement leidt tot meer ingediende moties.

In een systeem waar de rechten van parlementaire minderheden niet of nauwelijks worden beperkt door de reglementen kan worden verwacht dat wanneer een groter aantal kleine partijen in het parlement terecht komen, deze partijen ook bijdragen aan de totale activiteiten van het parlement. Er kan dus verwacht worden dat wanneer het aantal partijen dat verkozen wordt toeneemt, het aantal moties dat wordt ingediend ook zal toenemen. Hieruit volgt de *partijen hypothese*:

H5b: Een toename van het aantal partijen in het parlement leidt tot meer ingediende moties.

De media en politiek zijn onlosmakelijk verbonden met elkaar. De relatie tussen politici en journalisten kan worden omschreven als een intieme dans, met invloed op het gebruik van parlementaire middelen. De studie, met de toepasselijke titel, *studying the tango* laat zien dat de media een belangrijke bron zijn voor de inhoud van parlementaire vragen in Nederland (Van Aelst & Vliegenthart, 2014). Anderzijds gebruiken partijen Kamervragen om hun issue-ownership te behouden en te verdedigen, mede vanwege de media-aandacht die dit genereert (Otjes & Louwerse, 2018; Vliegenthart & Walgrave, 2011). Sommige parlementariërs vragen tientallen vragen op hetzelfde specifieke issue om hun 'territorium te markeren' in het parlement en in de berichtgeving in de media (Schweers, 2012). Voortbordurend op de

aanname dat niet-wetgevende middelen worden ingezet om issue-ownership te claimen, als gevolg van een toenemende issue-competitie, wordt een positieve relatie tussen media-aandacht en moties verwacht. Als de motie wordt ingezet door partijen om hun issue-ownership te markeren – net zoals parlementaire vragen – kan media-aandacht een beweegreden zijn om meer moties in te dienen. Er wordt daarom een verband verwacht tussen het aantal ingediende moties en de aandacht in de media voor moties. Hieruit formuleer ik de *media-aandacht hypothese*:

H6: Hoe meer media-aandacht er voor moties is, hoe meer moties worden ingediend.

De status van een regering in een meerpartijenstelsel kan invloed hebben op de activiteiten in het parlement. Wanneer de regering niet steunt op een meerderheid in het parlement of het demissionair is kan worden verwacht dat het parlement een actievere rol op zich neemt, omdat het een sterkere positie heeft ten opzichte van een missionair meerderheidskabinet. Er kan verwacht worden dat bij een niet-missionair kabinet, het parlement meer initiatief neemt omdat de regering dat niet doet vanwege de demissionaire status. Het parlement kan het kabinet aanzetten tot bepaalde acties via moties. Daarom formuleer ik als laatste de *demissionair hypothese*:

H7: Wanneer een kabinet demissionair is, worden er meer moties ingediend.

3. Methodologie

3.1 Onderzoeksdesign & Case selection

Dit onderzoek maakt gebruik van een longitudinaal onderzoeksdesign. De onafhankelijke variabele is het aantal moties dat wordt ingediend in de Tweede Kamer. Er wordt getoetst of de variantie van het aantal ingediende moties consistent is met de trends die gesuggereerd worden door de hypothesen. De hypothesen worden getoetst in een multivariate regressieanalyse. Hiervoor is een uitgebreide dataset samengesteld van bestaande data.

Nederland is een land waarin de parlementaire motie een prominente rol speelt in parlementaire activiteiten. In het perspectief van issue competition, dat toeneemt door de afname van stemmen (Green-Pedersen, 2007; Kriesi et al., 2006), leent de Nederlandse casus zich hiervoor, aangezien er een afname in social-structural voting heeft plaatsgevonden, die

gebaseerd was op religie en klasse, als gevolg van ontzuiling (Andeweg & Irwin, 2014, pp. 177–119). In Nederland is de financiële ondersteuning van fracties drastisch gestegen tussen 1964 en 1998 (Andeweg, 2000, p. 91). Er heeft een forse toename in het gebruik van moties plaatsgevonden (Andeweg & Irwin, 2014, p. 176). Het biedt daarom een interessante casus om dit van parlementaire middel nader te onderzoeken. Dit onderzoek richt zich op de Tweede Kamer, hoewel moties ook in de Eerste Kamer worden ingediend ligt het aantal daar veel lager en is de politieke betekenis geringer (PDC, n.d.-a). De meeste data is beschikbaar vanaf 1946 tot en met 2020, en is om deze reden als tijdsbestek gekozen. Om een beter begrip te krijgen van de Nederlandse casus is een bespreking van het ontstaan en de betekenis van de parlementaire moties noodzakelijk.

Halverwege de negentiende eeuw ontwikkelde in Tweede Kamer uit het gewone voorstel van orde de zogenaamde gemotiveerde motie van orde. Steeds vaker bevatte deze moties een verzoek aan de regering om een bepaalde maatregel te nemen of juist niet te nemen (Prins, 1986). Artikel 66 van het Reglement van Orde bepaalt dat moties ‘kort en duidelijk geformuleerd’ moeten zijn (RvO II, 2021). Een motie maakt slechts deel uit van de beraadslaging indien deze in voldoende mate wordt ondersteund, dat wil zeggen dat minstens vier leden buiten de indiener de motie medeondertekenen of steunen (Belinfante & De Reede, 2015). Er zijn een drietal bijzondere moties. Via een motie van afkeuring of treurnis kan de Tweede Kamer het beleid van een minister of staatssecretaris respectievelijk afkeuren of betreuren. De motie van wantrouwen (MvW) is misschien wel het zwaarste middel dat tot de Staten-Generaal ter beschikking staat; door het aannemen van deze bijzondere motie dienen de ontvangers – individuele bewindslieden of het gehele kabinet – af te treden (Prins, 1986). De laatste keer dat een motie van wantrouwen werd aangenomen was in de ‘nacht van Schmelzer’ in 1966. Veruit de meest ingediende moties zijn echter ‘gewone moties’ die het kabinet oproepen tot een bepaald handelen (PDC, n.d.-a). Wanneer een motie is aangenomen door een meerderheid in de Tweede Kamer is deze niet juridisch bindend, maar heeft alleen politieke gevolgen (Belinfante & De Reede, 2015).

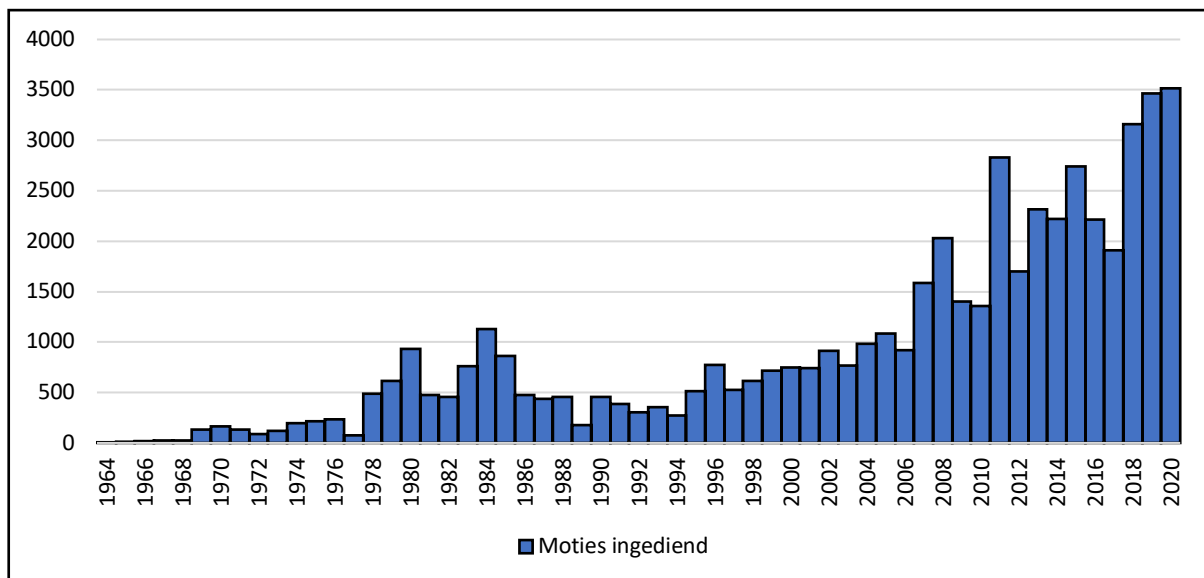
Dataverzameling

Afhankelijke variabele

Het aantal ingediende moties per jaar is de afhankelijke variabele in dit onderzoek. Er bestaan geringe verschillen tussen bronnen over het aantal ingediende moties. Voor dit onderzoek is

gekozen voor de Dutch Parliamentary Voting Dataset die het stemgedrag in de Tweede Kamer in de periode 1922 – 2020 omvat (Louwerse et al., 2017). Het aantal moties dat is ingediend per jaar in de periode van 1964 tot en met 2020 is in de nieuwe dataset opgenomen. In grafiek 1 die hieronder is opgenomen is te zien dat er een sterke toename van het aantal ingediende moties is. De data omvat alle moties die zijn ingediend, dus ook de bijzondere moties zoals de motie van wantrouwen en de motie van treurnis. Dit onderzoek richt zich op de gewone motie, echter zijn de bijzondere moties zelden ingediend en vormen geen probleem voor de analyse.

Grafiek 1: Aantal ingediende moties per jaar

Onafhankelijke variabelen

Data over de samenstelling van de historische samenstellingen van partijen in de Tweede Kamer is afkomstig van het Parlementair Documentatie Centrum geraadpleegd van de website (PDC, n.d.-b). Om de dataset overzichtelijk te houden is de verkiezingsuitslag als cijfer genomen voor de gehele zittingsperiode. Dit heeft als gevolg dat de analyse geen rekening houdt met fracties die zijn afgesplitst. Uit de Seki-Williams dataset zijn het aantal regeringspartijen overgenomen, de overige partijen zijn daarom in de samengestelde dataset opgenomen als oppositiepartijen. Dit geldt ook voor de situaties in 1973 en tussen 2010 – 2012, toen de KVP en de ARP het kabinet-Den Uyl en de PVV het Kabinet-Rutte I respectievelijk gedoogden. Het niveau van populisme per jaar is afkomstig uit de Timbro

Authoritarian Populism Index (Timbro, 2020). Per jaar wordt het percentage van populistische zetels in het parlement gemeten in de periode tussen 1980 en 2020.

Green-Pedersen toont aan dat er sprake is geweest van een toename van issue competitie in West-Europese democratieën door de absolute en relatieve agenda omvang te meten aan de hand van partijprogramma's (Green-Pedersen, 2007). Vanwege de omvang van dit onderzoek neem ik alleen de absolute agenda omvang mee als indicator voor issue competition. Voor elke zittingsperiode is het gemiddelde aantal quasi-sentences waaruit partijprogramma's bestaan van partijen die een of meer zetels hebben behaald in de verkiezingen de dataset opgenomen. Deze data afkomstig uit de Manifesto Project Dataset (Volkens et al., 2021). Ook deze data is alleen beschikbaar voor verkiezingsjaren, deze waarden worden ook als uitgangspunt genomen voor de jaren tot de volgende verkiezing.

De fracties in de Tweede Kamer krijgen sinds 1964 een tegemoetkoming in de kosten voor noodzakelijke materiële en persoonlijke ondersteuning. Afhankelijk van het aantal leden van een fractie varieert deze hoogte. Deze data wordt gebruikt als indicatie voor de ondersteuning die het heeft. De financiële ondersteuning van fracties tot 2001 is geraadpleegd van het Nederlands Compendium voor de Politiek (Compendium Politiek, 2018) en aangevuld met data uit de rijksbegrotingen van de jaren 2002 – 2021 afkomstig van het digitaal geraadpleegde archief van de rijksbegrotingen ("Rijksbegroting.nl," n.d.). Om de data geschikt te maken voor analyse zijn de bedragen in Gulden (voor 2002) omgezet naar Euro's met een wisselkoers van 0,45377452, dit getal is gebaseerd op de omzetting die het Compendium ook gebruikt (Compendium Politiek, 2018).

Om de mate van fragmentatie binnen een politiek systeem te meten is een veelvuldig gebruikte methode het aantal effectieve partijen (Laakso & Taagepera, 1979). Het aantal effectieve partijen in Europese parlementen is beschikbaar in de dataset Who Governs Europe and Beyond (Casal Bértoa, 2021), daaruit is de Nederlandse data voor de jaren 1964 – 2020 overgenomen. De meetmomenten zijn enkel in verkiezingsjaren, maar deze worden in mijn dataset wederom meegenomen als indicator voor de gehele zittingsperiode.

Om te kijken media-aandacht invloed heeft op het aantal moties dat wordt ingediend heb ik gekeken naar hoe vaak 'motie' wordt genoemd in de vijf grootste Nederlandse kranten *NRC*, *AD*, *Trouw*, *Volkskrant* en *Telegraaf* in de periode 1990-2020, geraadpleegd uit de LexisNexis database, die data heeft vanaf 1990 van berichtgeving in kranten (LexisNexis, n.d.). Daarbij moeten de termen de termen 'kamer', 'Tweede Kamer', of 'Kamerlid' in het krantenbericht voorkomen, om resultaten van moties uit de gemeenteraad of andere landen te excluseren. Bovendien is de term 'motie van wantrouwen' ook uitgesloten van de

zoekresultaten, aangezien de motie van wantrouwen wezenlijk verschilt met de ‘normale’ motie, daar het laatste onderwerp van dit onderzoek is.

Het aantal regeringspartijen per zittingsperiode van de Tweede Kamer tot en met 2012 is geraadpleegd uit de Seki-Williams Government and Ministers dataset (Williams & Seki, 2016). Daarnaast is de variabele ‘Type of Government’ overgenomen uit deze dataset en opnieuw gecodeerd in zodat er een variabele ontstaat die meet of een kabinet demissionair is of niet. Bij een verandering in deze verhoudingen tijdens een zittingsperiode ontstaat er een probleem in termen van het aantal datapunten.¹ Om dit op te lossen zijn voor die jaren de situatie gehanteerd zoals aan het begin van het kalenderjaar.

Tabel 1: Descriptieve statistieken dataset

	Gemiddelde	Standaardafwijking	Minimum	Maximum	N
Ingediende moties (log)	2,6636	0,64598	0,48	3,55	57
Financiële middelen (log)	3,72	0,79901	0,833	4,45	57
Issue competitie (log)	2,9741	,28465	2,32	3,24	57
Fragmentatie	5,198	1,2451	3,5	8,1	57
Demissionair kabinet	0,1053	0,30962	0	1	57
Oppositie partijen	7,9649	1,28125	6	10	57
Aantal partijen	10,88	1,626	9	14	57
Populisme	13,049	9,6961	3	27	41
Media-aandacht	415,45	114,155	175	725	31

¹ Dit was het geval in 1982 en 2002.

Resultaten

De afhankelijke variabele is een continu en er zijn meerdere continue onafhankelijke variabelen. Daarom is er gebruik gemaakt van een multivariaat lineair regressiemodel (Field, 2018). Omdat een deel van de data slechts vanaf 1990 beschikbaar is zijn er twee modellen gemaakt. Het eerste model rekent met zes variabelen in de periode 1964 – 2020. Het tweede model ziet op de periode 1990 – 2020 en behelst de twee variabelen.

De Durbin-Watson test heeft in model 1 geen problematische waarde (≈ 1.4) onder 1 of boven 3 (Field, 2018, p. 387). Er is dus geen sprake van een probleem met onafhankelijke errors. In de oorspronkelijke data ontstond was er een probleem met de verdeling van een aantal variabelen. De afhankelijke variabele en de onafhankelijke variabelen ‘financiële middelen’, ‘issue competition’ hadden te maken met een zogenaamde ‘positive skew’. Door deze variabelen te transformeren naar een logaritmische schaalverdeling kan dit probleem worden opgelost (Field, 2018, p. 269). De waarde van de bovengenoemde variabelen zijn daarom getransformeerd naar de logaritmen met het grondgetal 10. Geen van de variabelen overstijgen de kritische VIF-waarde van 10, uitgezonderd ‘aantal partijen’ ($\approx 10,008$). Bovendien is voor geen van de variabelen de tolerantie kleiner dan 0,1. Hiermee is er geen sprake van een probleem en is de assumptie van geen multicollineariteit niet geschonden, behalve voor het aantal partijen (Bowerman & O’Connell, 1990; Myers, 1990). Omdat de VIF-waarde niet veel hoger is dan 10 en de tolerantie nog steeds kleiner is dan 0,1 is deze variabele in de analyse meegenomen. Er is sprake van lineariteit van de variabelen, de assumptie van non-lineariteit wordt niet geschonden. Er is geen sprake van een zeer ongelijke variantie in de residuals van de voorspellende variabelen. De assumptie van heteroscedasticiteit wordt niet geschonden. De errors zijn normaal verdeeld dus er is geen probleem met de non-normaliteit van de errors. Er is een plot gemaakt met de gestandaardiseerde residuals op de Y-as en de gestandaardiseerde voorspellingen op de X-as. Hieruit bleek dat er sprake was van een aantal outliers. Aangezien de grootste Cook’s distance ($\approx 0,237$) niet groter is dan 1, is er geen sprake van influential cases die niet in het model kunnen worden meegenomen.

Tabel 2: Lineair regressiemodel 1 van het aantal ingediende moties per jaar

	Model 1
(Constante)	0,465 (0,613)
Financiële middelen (log)	0,782*** (0,086)
Issue competition (log)	(-0,386) (0,257)
Fragmentatie	0,144*** (0,036)
Demissionair kabinet	-0,259** (0,092)
Aantal partijen	-0,135* (0,050)
Oppositiepartijen	0,149** (0,049)
R ²	0,92
Adj. R ²	0,91
N	57

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten tussen haakjes.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

De bevindingen over de invloed van partijen die in de Tweede Kamer vertegenwoordigd is op het eerste gezicht gecompliceerd. Er bestaat een statisch significante positieve relatie tussen de mate van fragmentatie van het parlement en het aantal ingediende moties. Het gevonden effect is gematigd sterk ($b = 0,144$) als we in acht nemen dat de schaal van de afhankelijke variabele loopt van 0,48 tot 3,55. Hoe gefragmenteerder de Tweede Kamer is, dat wil zeggen hoe meer effectieve partijen er zitting nemen, hoe meer moties er worden ingediend, daarmee is voldaan aan *H5a*. Wanneer we het aantal partijen bekijken en geen rekening houden met de grootte van partijen, wordt juist een negatief effect gevonden ($b = -0,135$). Hieruit kan worden opgemaakt dat wanneer het absolute aantal partijen toeneemt het aantal moties dat wordt ingediend afneemt. De toetreding van een extra partij leidt volgens model 1 tot een afname van het aantal ingediende moties, hiermee is *H5b* verworpen. Op het eerste gezicht lijken deze drie uitkomsten een onsamenhangend en tegenstrijdig beeld te geven. De positieve b -coëfficiënt van fragmentatie is goed uit te leggen. Hoe hoger het aantal effectieve partijen is, hoe meer partijen er zijn die ideologisch van elkaar verschillen maar wel over meer hulpmiddelen beschikken dan kleine partijen. Deze variabele kan dan ook niet los worden gezien van de financiële middelen, aangezien grotere fracties meer middelen krijgen

toegewezen. Het aantal partijen meet hoeveel partijen er in de Tweede Kamer zit. Als voor deze variabele een negatieve relatie bestaat, terwijl voor het effectief aantal partijen een positieve relatie bestaat, lijkt het erop dat deze variabele voornamelijk ziet op de toename van kleinere partijen. Kleinere fracties beschikken over minder middelen om niet-wetgevende activiteiten uit te voeren, dus is de negatieve relatie goed te verklaren. Een toename van het aantal oppositiepartijen is wel weer positief gerelateerd aan het aantal moties dat wordt ingediend ($b = 0,149$). Elke extra oppositiepartij in het parlement leidt tot een toename van het aantal ingediende moties. Dit is overeenkomstig met de verwachting die geformuleerd is in *H1*. Oppositiepartijen zullen via moties proberen de agenda te beïnvloeden.

De ontwikkeling van issue competitie West-Europese democratieën wordt ook waargenomen in Nederland (Green-Pedersen, 2007). De toename van issue competitie wordt in verband gebracht met de toename aan niet-wetgevende activiteiten (Green-Pedersen, 2010). De absolute dimensie van issue competitie is in Nederland wel toegenomen, maar op basis van dit onderzoek kan niet worden gesteld dat een toename in issue competitie leidt tot meer niet-wetgevende activiteiten zoals in de literatuur wordt voorgesteld. De operationalisatie van deze variabele ziet alleen op de absolute dimensie van issue competitie, de omvang van de politieke agenda, gemeten door de lengte van partijprogramma's. De issue competitie in de Nederlandse casus verhoudt zich negatief ten opzichte van het aantal moties dat wordt ingediend, bovendien is het gevonden effect statistisch niet significant ($p = 0,139$). Dit betekent dat *H3* wordt verworpen. In dit onderzoek is alleen de absolute dimensie van issue competitie meegenomen en het is goed mogelijk dat wanneer de relatieve dimensie wordt meegenomen, de aandacht per onderwerp, het resultaat anders kan uitvallen.

Op basis van de literatuur nemen we aan dat toenemend personeel voor parlementsleden en politieke partijen de mogelijkheid heeft verschaft om meer parlementaire activiteiten uit te voeren (Mattson, 1994; Rommetvedt, 2005). De materiële middelen die fracties ontvangen zijn de afgelopen jaren sterk toegenomen, onder andere om meer ondersteunend personeel in te zetten. De hoeveelheid financiële middelen die jaarlijks beschikbaar wordt gesteld aan de fracties blijkt een sterke statistisch significant ($p < 0.001$) als voorspeller voor het aantal moties dat wordt ingediend met een positief effect ($b = 0,782$). De toename met een eenheid van de financiële middelen op logaritmische schaal leidt tot een toename van 0,782 van het aantal ingediende moties op logaritmische schaal. De waarde van de ingediende moties op logaritmische schaal is tussen 0,48 en 3,55, wat betekent dat het een verandering van 0,782 een sterk effect is. De theoretische verwachting zoals geformuleerd in *H1* dat hoe meer financiële ondersteuning het parlement geniet, hoe meer moties er ingediend

worden, wordt volgens model 1 bevestigd. Parlementsleden hebben allerlei doelen waarvoor zij deze middelen kunnen aanwenden, waar het indienen van moties ook toebehoort zo blijkt. De precieze inzet en aanwending van financiële middelen, en het percentage dat wordt ingezet om moties wordt echter niet duidelijk uit deze analyse. Het causale verband tussen de twee variabelen kan ook de andere kant op worden beredeneerd: de toename van niet-wetgevende activiteiten – zoals moties – kan een reden zijn voor het parlement om zichzelf jaarlijks van meer financiële middelen te voorzien om deze activiteiten voort te kunnen zetten. Er bestaat zeker een wisselwerking tussen de twee, waardoor het effect zeer groot is. Enerzijds zullen parlementsleden meer niet-wetgevende activiteiten ondernemen wanneer daar ondersteuning voor is, anderzijds zullen zij meer ondersteuning afdwingen om deze activiteiten voort te kunnen zetten en uit te breiden. De sterke samenhang tussen de twee is in ieder geval duidelijk aanwezig.

Opvallend is dat wanneer het kabinet een demissionaire status heeft, er een afname in het aantal moties plaatsvindt ($b = -0,259$). De maximale waarde van deze variabele is 1, dus bij een demissionair kabinet voorspelt het model minder ingediende moties. Op basis van de resultaten moet $H7$ worden verworpen. Verwacht kan worden dat wanneer een kabinet niet missionair is, de kamer actiever zal zijn in het aansturen van de regering via moties maar dit blijkt niet het geval. Een mogelijke verklaring hiervoor kan zijn dat het zogenaamd ‘controversieel verklaren’ tijdens een demissionaire kabinetsperiode zorgt voor een afname in moties. In deze situatie stelt de Kamer een aantal onderwerpen vast die controversieel worden geacht waarover het demissionaire kabinet geen beleid meer mag voeren, om te voorkomen dat het ‘over zijn graf’ gaat regeren (Belinfante & De Reede, 2015).

De R^2 -waarde van model 1 is 0,92, wat betekent dat de variabelen in het model 92% van de variantie in het aantal ingediende moties verklaren. De Adjusted R^2 -waarde bedraagt 0,91 en verschilt dus slechts 0,01.

In model 2 is de Durbin-Watson waarde 1,228 wat duidt op geen problemen met onafhankelijke errors. De VIF-waarde bedraagt 1,25 en geeft dus geen indicatie voor problemen met multicollineariteit. Er zijn geen problemen met outliers. De variabele media-aandacht heeft een b-coëfficiënt en standaardfout van 0, wat betekent dat er door het model geen lineair verband is gevonden tussen media-aandacht en het aantal ingediende moties. Voor de variabele populisme wordt wel een statistisch significant effect gevonden. De relatie tussen populisme en ingediende moties is klein maar positief ($b = 0,029$). Wanneer de variabele populisme met een eenheid toeneemt voorspelt het model meer ingediende moties.

Hoe populistischer de samenstelling van het parlement dus is, hoe meer moties er worden ingediend. Dit betekent dat *H2* die een negatief verband verwachtte, moet worden verworpen. Echter is het effect, vergeleken met de effecten uit model 1 zeer gering.

Model 2 kan de variantie een stuk minder goed verklaren, de R^2 bedraagt 0,762 en de Adjusted R^2 0,745.

Tabel 3: Lineair regressiemodel 2 van het aantal ingediende moties per jaar

	Model 2
(Constante)	2,494 (0,114)
Media-aandacht	0,000 (0,00)
Populisme	0,029*** (0,004)
R^2	0,762
Adj. R^2	0,745
N	31

Noot: OLS-regressiecoëfficiënten met standaardfouten tussen haakjes.

*** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Conclusie

In dit onderzoek is naar verklaringen gezocht voor de toename in het gebruik van de parlementaire motie in de afgelopen jaren in de Tweede Kamer door veranderingen in het partijstelsel te onderzoeken. Deze onderzoeksvraag past binnen een bredere ontwikkeling van toename aan niet-wetgevende instrumenten van parlementen in West-Europa. Waar eerder onderzoek zich primair heeft gericht op interpellaties en andere vormen van niet-wetgevende middelen in parlementen, is hier een eerste aanzet gedaan om het gebruik van de parlementaire motie beter te begrijpen.

De rol van de oppositie partijen draagt bij aan de toename in de toename van niet-wetgevende activiteiten. Niet alleen worden interpellaties vooral de oppositie gebruikt om de

regering ter verantwoording te houden (Franklin & Norton, 1993; Sánchez de Dios & Wiberg, 2011), maar ook het aantal moties dat wordt ingediend is hoger wanneer er meer partijen oppositie voeren. Oppositiepartijen dienen moties in als *signalling tool* ook al weten zij van tevoren dat een motie het niet zal halen (Bovend'Eert & Kummeling, 2010, p. 352). In dit onderzoek is niet gekeken naar het percentage van alle moties dat afkomstig is van de oppositiepartijen, maar op basis van deze uitkomst moet worden aangenomen dat het grootste gedeelte van de oppositie afkomstig is. Toekomstig onderzoek zou op deze manier dit resultaat eenvoudig kunnen verifiëren met de beschikbare data.

Binnen de oppositie is een onderscheid aan te brengen, naar voorbeeld van Otjes en Louwerse, tussen *scrutinizing* - en *policy-making behaviour* (2019). Populistische partijen neigen gedrag te laten zien dat gericht is op het blootleggen van een – in hun ogen – falende regering. Dit heeft gevolg voor de manier waarop zij zich in het parlement gedragen. Het indienen van moties is niet gericht op het maken van beleid maar op het controleren van de regering, wat zich uit door het gebruik van moties. Er wordt blijkt een positief maar zwak effect te zijn tussen hoe populistisch de samenstelling van het parlement is en het aantal ingediende moties. Hoe beperkt deze bevinding ook mag zijn, het draagt bij aan ons begrip van populistisch parlementair gedrag in het parlement. De politieke wetenschap heeft zich de afgelopen jaren verdiept in de opkomst van het populisme en hun electorale prestaties, maar zal zich in de toekomst verder moeten richten op de manier waarop zij zich in het parlement gedragen.

Partijcompetitie in West-Europese parlementen heeft door het verdwijnen van sociaal gestructureerd stemmen, de toename van issue-voting en nieuwe politieke issues zoals het klimaat de Europese Unie en immigratie te maken gekregen met toename van issue competitie (Green-Pedersen, 2007; Kriesi et al., 2006). Deze toename van issue-competitie, waarin links-rechts thema's niet langer het politieke discours domineren, heeft in sommige landen geleid tot een toename aan niet-wetgevende activiteiten van parlementen (Green-Pedersen, 2010). In dit onderzoek is er geen bewijs gevonden dat de toename van issue-competitie, gemeten door de absolute omvang van de politieke agenda, invloed heeft op het aantal moties dat wordt ingediend in de Tweede Kamer. De operationalisering van issue-competition is in dit onderzoek beperkt gebleven en heeft zich alleen op de absolute dimensie gericht. Wellicht biedt de toename van issue-competitie wel een verklaring wanneer de relatieve dimensie daarin wordt betrokken.

De financiële ondersteuning die beschikbaar is voor PPGs blijkt de sterkste voorspeller te zijn in het aantal moties dat wordt ingediend in de Tweede Kamer. Het aantal

moties is in de afgelopen jaren sterk gestegen en dat geldt ook voor de financiële middelen die ten behoeve van ondersteunend personeel jaarlijks beschikbaar wordt gesteld. De toegenomen ondersteuning stelt PPG's in staat om meer parlementaire activiteiten te ondernemen en dus meer moties in te dienen. Er moet wel de kanttekening worden gemaakt dat het parlement zelf gaat over de middelen die het aan zichzelf ter beschikking stelt. De toename van het aantal moties kan dus niet alleen worden verklaard door de toename aan financiële middelen, het parlement heeft daar immers voor gekozen. Dit roept de vraag op waarom het parlement het nodig achtte zichzelf te voorzien met meer financiële ondersteuning, hoeveel van deze middelen worden ingezet om meer moties in te kunnen dienen en waarom deze middelen worden aangewend om meer moties in te dienen in plaats van andere parlementaire activiteiten.

Grotere fragmentatie in een politiek stelsel leidt tot meer PPG's die toegang eisen tot schaarse parlementaire middelen (Sieberer & Höhmann, 2021). Deze bevinding is in lijn met de resultaten van dit onderzoek: de fragmentatie van het Nederlandse parlement heeft een sterke positieve invloed op de hoeveelheid moties die in een jaar worden ingediend. Terwijl het aantal effectieve partijen leidt tot een positief effect op het indienen van moties, zorgt een toename van het aantal partijen in het algemeen tot een negatief effect. Voor de hand ligt dat partijen die behoren tot effectieve partijen over meer middelen beschikken die zij kunnen aanwenden voor niet-wetgevende middelen in tegenstelling tot kleinere partijen. Mocht de Tweede Kamer overwegen om haar Reglement van Orde aan te passen om de parlementaire agenda te ontzien, dan zal het uitsluiten van parlementaire rechten voor kleine partijen – zoals andere parlementen doen – weinig verschil maken met betrekking tot het aantal ingediende moties. De literatuur behandelt fragmentatie vaak als afhankelijke variabele, terwijl de consequenties van een gefragmenteerd partijstelsel verder onderzocht zouden moeten worden.

In tegenstelling tot de verwachtingen uit de literatuur blijkt de media-aandacht voor moties geen voorspeller te zijn voor het aantal moties dat wordt ingediend. De operationalisatie van deze variabele is echter beperkt. De berichtgeving over moties is gemeten in vijf grote kranten, maar media-aandacht impliceert meer dan dat. Het resultaat zou anders kunnen uitpakken wanneer andere vormen van media worden meegenomen zoals het tv-journaal, de berichtgeving op nieuwssites en recentelijk opgekomen sociale media platforms. Media-aandacht lijkt geen invloed te hebben maar dat betekent niet dat het indienen van moties niet wordt ingegeven door een zekere profileringsdrang van partijen, deze kan immers ook gericht zijn tegenover andere partijen.

De demissionaire status van een kabinet heeft als gevolg dat er minder moties worden ingediend. Dit onderzoek is niet nader ingegaan op de vraag waarom, maar een mogelijke verklaring is de controversieel verklaring die als gevolg heeft dat er geen beleid wordt gevoerd op bepaalde controversiële thema's in afwachting van een nieuw kabinet.

Dit onderzoek heeft een eerste aanzet gegeven om het gebruik, en de enorme toename, van het aantal moties in de Tweede Kamer te verklaren. Sinds de introductie van de motie bestaat er al onvrede over het middel en zowel het gebruik als de onvrede lijken alleen maar te zijn toegenomen. Het grote aantal moties dat jaarlijks wordt ingediend heeft een aantal nadelige gevolgen. Zo neemt de druk op de parlementaire agenda enorm toe, verliest het parlementaire middel aan kracht en is het een zware belasting voor de ministeriële departementen. De huidige beperking op het indienen van moties, het steunen van vier leden buiten de indiener, blijkt geen adequaat middel om de hoeveelheid van ingediende moties te beperken. Een eenduidige verklaring voor de toename van en daarmee een oplossing voor het gebruik van moties is er niet. Toenemende fragmentatie van het politieke landschap, steeds meer oppositiepartijen invloed proberen uit te oefenen met toenemende financiële middelen is een van de ontwikkelingen die hieraan bijdraagt. Toekomstig onderzoek zal diepere inzichten moeten verschaffen in het gebruik van dit middel in Nederland en daarbuiten.

Literatuurlijst

- Albertazzi, D., & Mueller, S. (2013). Populism and Liberal Democracy: Populists in Government in Austria, Italy, Poland and Switzerland. *Government and Opposition*, 48(3), 343–371.
- Andeweg, R. B. (2000). Fractiocracy?: Limits to the Ascendancy of the Parliamentary Party Groups in Dutch Politics. In K. Heidar & R. Koole (Eds.), *Parliamentary Party Groups in European Democracies* (pp. 89–105). London: Routledge.
- Andeweg, R. B., & Irwin, G. A. (2014). *Governance and Politics of the Netherlands* (4th ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Belinfante, A. D., & De Reede, J. L. (2015). *Beginnelsen van het Nederlandse Staatsrecht* (18th ed.). Deventer: Wolters Kluwer.

- Bernhard, L., & Kriesi, H. (2019). Populism in election times: A comparative analysis of 11 countries in Western Europe. *West European Politics*, 42(6), 1188–1208.
- Bovend'Eert, P. P. T., & Kummeling, H. R. B. M. (2010). *Het Nederlandse parlement*. Deventer: Wolters Kluwer.
- Bowerman, B. L., & O'Connell, R. T. (1990). *Linear statistical models: An applied approach* (2nd ed.). Belmont, CA: Duxbury.
- Budge, I. (2015). Issue Emphases, Saliency Theory and Issue Ownership: A Historical and Conceptual Analysis. *West European Politics*, 38(4), 761–777.
- Casal Bértoa, F. (2021). *Database Who Governs Europe and Beyond, PSGo*. Beschikbaar op: whogoverns.eu
- Compendium Politiek. (2018). Ondersteuning fracties en kamerleden. Geraadpleegd op 5 december 2021 van: <https://compendiumpolitiek.nl/ondersteuning-fracties-en-kamerleden/>
- De Joode, E. (2019, July 6). Vorig jaar ruim 4100 moties in de Tweede Kamer. Kan dat niet anders? Geraadpleegd op 17 november 2021 van: <https://nos.nl/artikel/2292244-klachten-over-werkdruk-in-den-haag-agenda-tweede-kamer-ontploft>
- Donner, J. P. H. (2011, December 15). *Kamerbrief minister Donner toezegging kosten Kamerwerk*.
- Field, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics* (5th ed.). London: SAGE Publications.
- Franklin, M., & Norton, P. (Eds.). (1993). *Parliamentary Questions*. Oxford: Clarendon Press.
- Garritzmann, J. L. (2017). How much power do oppositions have? Comparing the opportunity structures of parliamentary oppositions in 21 democracies. *The Journal of Legislative Studies*, 23(1), 1–30.

- Green-Pedersen, C. (2007). The Growing Importance of Issue Competition: The Changing Nature of Party Competition in Western Europe. *Political Studies*, 55(3), 607–628.
- Green-Pedersen, C. (2010). Bringing Parties Into Parliament: The Development of Parliamentary Activities in Western Europe. *Party Politics*, 16(3), 347–369.
- Haagse Post*. (1981, March 21).
- Hague, R., Harrop, M., & McCormick, J. (2016). *Comparative Government and Politics* (10th ed.). London: Palgrave.
- Handelingen Tweede Kamer*. , 1883/84 § (1883).
- Kriesi, H., Grande, E., Lachat, R., Dolezal, M., Bornschier, S., & Frey, T. (2006). Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared. *European Journal of Political Research*, 45(6), 921–956.
- Laakso, M., & Taagepera, R. (1979). Effective Number of Parties: A measure with application to West Europe. *Comparative Political Studies*, 12(1), 3–27.
- LexisNexis. (n.d.). Nexis Uni®: Onderzoekspatform voor studenten. Geraadpleegd op 5 december 2021 van: <https://www.lexisnexis.nl/research/nexis-uni>
- Louwerse, T., & Otjes, S. (2019). How Populists Wage Opposition: Parliamentary Opposition Behaviour and Populism in Netherlands. *Political Studies*, 67(2), 479–495.
<https://doi.org/10.1177/0032321718774717>
- Louwerse, T., Otjes, S., Vonno, C. M. C., & Van der Veer, H. (2017). *Dutch Parliamentary Voting Dataset*. Harvard Dataverse, V3. Retrieved from
<https://doi.org/10.7910/DVN/UXIBNO>
- Mattson, I. (1994). Parliamentary Questions in the Swedish Riksdag. In M. Wiberg (Ed.), *Parliamentary Control in the Nordic Countries* (pp. 276–356). Helsinki: The Finnish Political Science Association.

- McCombs, M., & Zhu, J. (1995). Capacity, diversity, and volatility of the public agenda: Trends From 1954 To 1994. *Public Opinion Quarterly - PUBLIC OPIN QUART*, 59.
- Myers, R. (1990). *Classical and modern regression with applications* (2nd ed.). Boston: Duxbury.
- O'Neil, P., Fields, K., & Share, D. (2018). *Cases in Comparative Politics* (6th ed.). New York: W.W. Norton & Company.
- Otjes, S., & Louwerse, T. (2018). Parliamentary questions as strategic party tools. *West European Politics*, 41(2), 496–516.
- Otjes, S., & Louwerse, T. (2021). Do Anti-Elitist Parties Use Their Parliamentary Tools Differently? *Parliamentary Affairs*, 74(3), 704–721.
- PDC. (n.d.-b). Aantal deelnemende partijen Tweede Kamerverkiezingen. Geraadpleegd op 1 december 2021 van:
https://www.parlement.com/id/vk9scmucgjhj/aantal_deelnemende_partijen_tweede
- PDC. (n.d.-a). Motie. Geraadpleegd van: op 9 december 2021 van:
<https://www.parlement.com/id/vh8lnhrogvv2/motie>
- Petrocik, J. R. (1996). Issue Ownership in Presidential Elections, with a 1980 Case Study. *American Journal of Political Science*, 40(3), 825–850.
- Prins, J. H. (1986). De parlementaire motie. In H. M. Franssen (Ed.), *Het parlement in actie. Bevoegdheden van de Staten-Generaal, Assen, 1986, pp. . (pp. 128–165)*. Assen: Van Gorcum.
- Rijksbegroting.nl. (n.d.). Geraadpleegd van: op 30 november 2021 van:
<https://archief.rijksbegroting.nl/>
- Roberston, D. (1976). *A Theory of Party Competition*. New York: Wiley.
- Rommetvedt, H. (2005). *The Rise of the Norwegian Parliament*. London: Frank Cass.
- RvO II. , (2021).

- Sánchez de Dios, M., & Wiberg, M. (2011). Questioning in European Parliaments. *The Journal of Legislative Studies*, 17(3), 354–367.
- Sartori, G. (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schweers, M. (2012). *Het stemmen van een vals instrument*. Leiden: Leiden University.
- Schweers, M. (2013). *Fragmentation and Committee work in Dutch Parliament*. Leiden: Leiden University.
- Sieberer, U., & Höhmann, D. (2021). Do party system parameters explain differences in legislative organization? Fragmentation, polarization, and the density of regulation in European parliaments, 1945–2009. *Party Politics*, 1–14.
- Timbro. (2020). *Timbro Authoritarian Populism Index*. Geraadpleegd van: op 30 november 2021 van: <https://populismindex.com/data/>
- Van Aelst, P., & Vliegthart, R. (2014). Studying the Tango: An analysis of parliamentary questions and press coverage in the Netherlands. *Journalism Studies*, 15(4), 392–410.
- Van den Braak, B. (2020, April 1). Altijd volle agenda (2). Geraadpleegd op 30 november 2021 van: https://www.parlement.com/id/vl83dyyomrw7/altijd_volle_agenda_2
- Vliegthart, R., & Walgrave, S. (2011). Content Matters: The Dynamics of Parliamentary Questioning in Belgium and Denmark. *Comparative Political Studies*, 44(8), 1031–1059.
- Volkens, A., Burst, T., Krause, W., Lehmann, P., Matthieß, T., Regel, S., ... Zehnter, L. (2021). *The Manifesto Data Collection. Manifesto Project Version 2021a*. <https://doi.org/10.25522/manifesto.mps.2021a>
- Werkgroep versterking functies Tweede Kamer. (2021). *Versterking functies Tweede Kamer. Meer dan de som der delen*. Geraadpleegd van op 30 november 2021 van:

https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/20211216_rapport_versterking_functies_tweede_kamer_werkgroep_van_der_staaij.pdf

Williams, L., & Seki, K. (2016). *Seki-Williams Government and Ministers Data* [Data set].

Harvard Dataverse. <https://doi.org/10.7910/DVN/0UNUAM>

Yamamoto, H. (2007). *Tools for parliamentary oversight: A comparative study of 88 national parliaments*. Geneva, Switzerland: Inter-Parliamentary Union.